

DE ZEE MOGEND HEDEN

Hoe een maritieme mentaliteit
de vrije wereld maakte

ANDREW LAMBERT

ANDREW LAMBERT

DE ZEE
MOGEND
HEDEN

Hoe een maritieme mentaliteit
de vrije wereld maakte

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Woord vooraf	9
Inleiding: de cultuur van de zeemogendheid	13
1 Hoe zeemogendheden hun identiteit vormen	33
2 De creatie van een zeemogendheid: Athene, democratie en imperium	65
3 De Carthaagse vloot op de brandstapel	107
4 Handel, oorlog en ceremonie: de zeemogendheid Venetië	141
5 ‘Tot welk groot profijt openen wij de zee’: de Republiek als zeemogendheid	195
6 Zeestaten en zee-imperia: een probleem van perspectief	249
7 Beperkingen van de continentale zeemacht: absolutisme, geleide economie en eenpartijstaten	275
8 Engeland: de laatste zeemogendheid	319
9 De zeemachten van nu	371
Conclusie	385
Bijlage: De cultuur van zeemogendheden: een conceptueel aide-mémoire	393
Begrippenlijst	395
Noten	398
Literatuur	435
Dankwoord	448
Illustratieverantwoording	451
Register	452

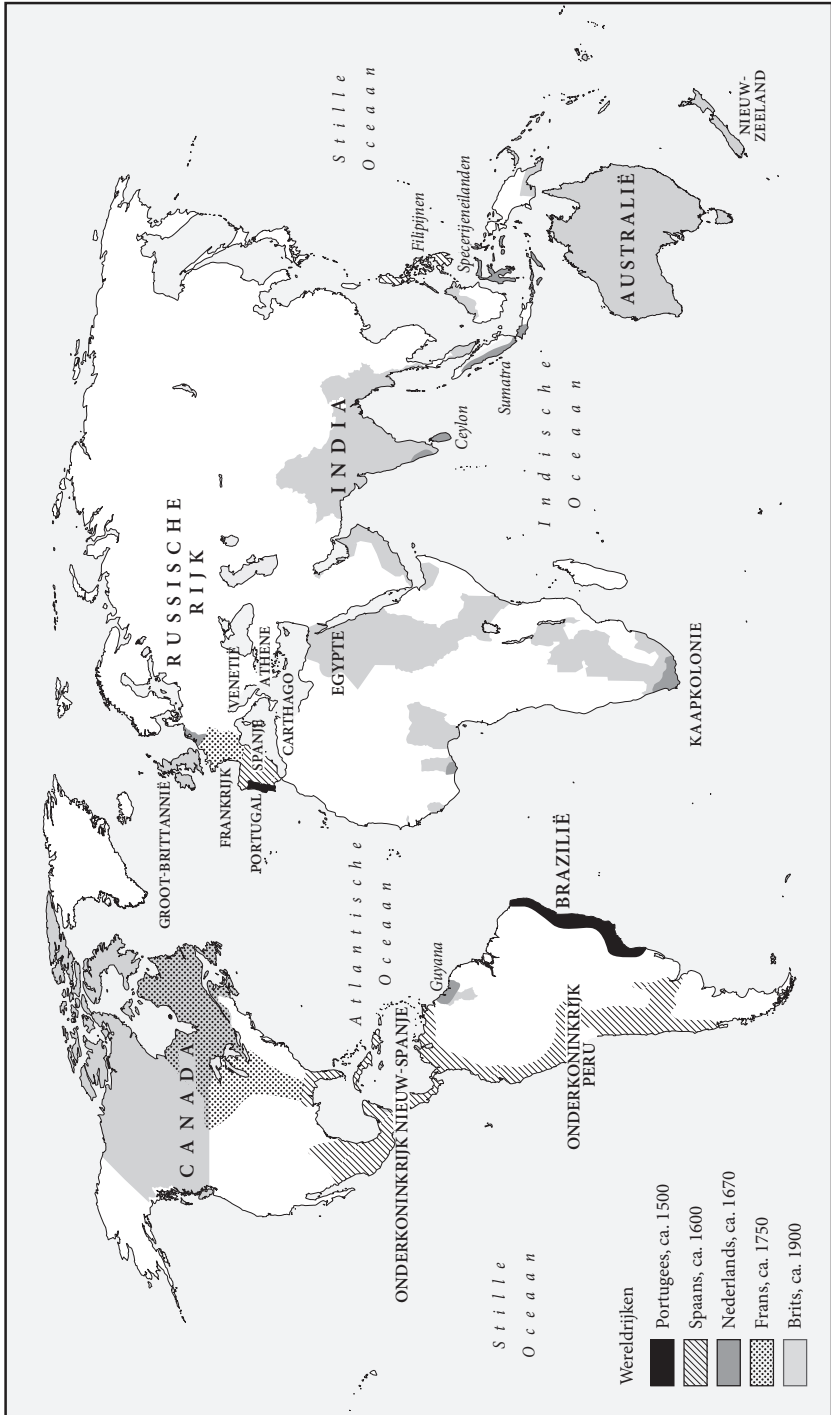
Woord vooraf

Een Engelse intellectueel worstelde in 1851 met de grote vraag die de mensheid sinds het ontstaan van de beschaving heeft beziggehouden: de toekomst van de politieke constellatie waarbinnen hij leefde:

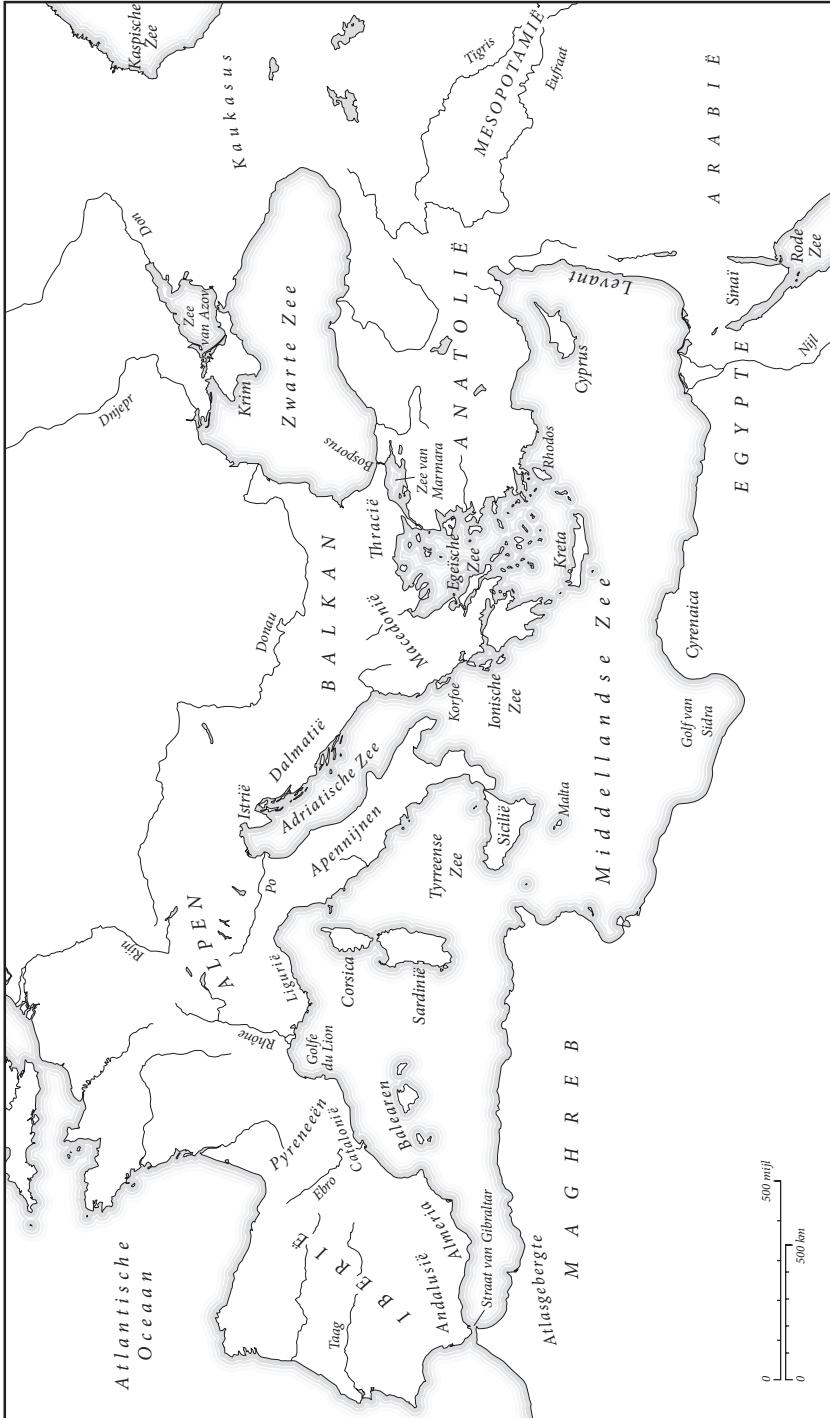
Vanaf de vroegste dagen dat de heerschappij van de mens over de oceaan werd gevestigd, zijn er drie tronen, boven alle andere verheven, op haar oevers gesticht: de tronen van Tyrus, Venetië en Engeland. Van de eerste van deze grote mogendheden blijft nog slechts de herinnering; van de tweede het verval; de derde, die hun grootsheid heeft geërfd, ook al vergat ze hun voorbeeld, kan door groter uitnemendheid naar een minder betreurenswaardige ondergang worden geleid.¹

John Ruskin begreep dat Groot-Brittannië ongewoon was, een grote zeemogendheid, geen continentale macht, en dat het ook de enige staat van die soort was in de wereld van zijn tijd. Ruskin was de zelfbenoemde pleitbezorger van J.M.W. Turner, en hij was zijn held, die als kunstenaar de beeldvorming van de zee in zijn speurtocht naar de Britse identiteit als zeemogendheid van het prozaïsche tot het sublieme had verheven, naar Venetië gevolgd. Daar, aan het Canal Grande, ontdekte hij de middelen die hij nodig had om vat te krijgen op verleden, heden en toekomst. *The Stones of Venice* was op een bepaald niveau een geschiedenis van de Venetiaanse architectuur, een verslag van verkwijnende grootsheid, met fotografische precisie vastgelegd.² Maar het was nog zoveel meer. Het bleef uiteindelijk, zoals Turner had aangetoond, een kwestie van cultuur.³ Ruskin las de Venetiaanse maritieme cultuur af aan de structuur van de

oude stad zelf. In een boek dat gedreven werd door een toenemende bezorgdheid over de toekomst van Groot-Brittannië, maakte hij de architectuur tot de ultieme uitdrukking van Venetië als zeemogendheid, een getuigenis van 'de waarschuwing die naar het mij voorkomt wordt geuit door elk van de snel aanzwellende golven die als doodsklokken tegen de stenen van Venetië slaan ... [een waarschuwing] ontleend aan de nauwgezette studie van de geschiedenis'.⁴ De tragische schoonheid van het beeld, de elegante verwoording van Ruskin en de misleidende eenvoud van de boodschap confronteerden een natie die glorieerde in het jaar van de Wereldtentoonstelling met de realiteit van het verval.

Het tijdperk van de wereldrijken

Het Middellandse Zeegebied

INLEIDING

De cultuur van de zeemogendheid

John Ruskin leidde de teloorgang van Venetië als zeemogendheid af uit de vervanging van de inheemse gotische architectuur, een passende maritieme mengeling van Romeinse, Byzantijnse, Arabische en Italiaanse invloeden, door een van het vasteland geïmporteerde palladiaanse barok. De keuze weerspiegelde diepere, culturele bewegingen die ertoe leidden dat de stadstaat zich na het verlies van zijn zee-imperium op andere rollen ging toeleggen. Ruskin wees kenmerken aan die bij alle grote zeemogendheden voorkomen: inclusieve politiek, een centrale rol voor de handel in het maatschappelijke leven, en verzet tegen universele monarchieën, soevereine machten die op verovering en overheersing uit zijn. Het gevaar kwam in dit geval van het Ottomaanse Turkije, het Habsburgse Spanje en de Rooms-Katholieke Kerk, dreigingen die bij het Britse publiek nog altijd een snaar raakten. Bovenal vochten alle zeemogendheden om handel binnen te halen. De Britten hadden kort tevoren het Chinese Rijk met hun amfibische macht opengebrouwen, ongeveer op dezelfde wijze als de Venetianen de Vierde Kruistocht gebruikten om hun zee-imperium te vormen. Ongeacht hun persoonlijke religieuze opvattingen ‘berekenden’ de Venetiaanse leiders nauwkeurig hoeveel economisch voordeel de staat met de woordbreuk zou kunnen binnenhalen, want ‘Venetië droeg zijn oorlogen in het hart, niet zijn vroomheid’.¹ In een tekst die voor zijn eigen tijd bedoeld was, stelde Ruskin dat de neergang van Venetië, die begon met de teloorgang van de aristocratie, werd bespoedigd door het verlies van het persoonlijk geloof.

Twee jaar eerder was het concept van de zeemogendheid nogal verlaat doorgedrongen in de Engelse woordenschat, in het vijfde deel van George Grote's monumentale *History of Greece*, een werk dat verscheen

op het moment dat Groot-Brittannië een wapenwedloop op zee begon met de Franse Tweede Republiek. Grote achtte het niet noodzakelijk om de Britse en de Atheense zeemogendheden direct met elkaar in verband te brengen: geen van zijn tijdgenoten zou de boodschap hebben gemist. Zijn boek leverde de vroegste citaten met zeemogendheid en thalassocratie voor de *Oxford English Dictionary*, termen die Grote direct aan klassieke auteurs ontleende. Hij gebruikte ze om de Britse zorgen uit zijn eigen tijd aan de Atheense voorbeeldstaat te spiegelen, als een verre echo van Herodotos' observatie dat de Atheners zichzelf welbewust tot 'een maritieme macht' maakten.²

Tien jaar later bouwde de Zwitserse historicus Jacob Burckhardt de methode van Ruskin verder uit tot een magistrale analyse van staten, culturen en macht in de renaissance, met als centraal thema: 'De staat als kunstwerk'.³ Burckhardt gebruikte het concept van een geconstrueerde identiteit om de staten van het vroegmoderne Italië te analyseren. Beide mannen onderkennen de essentiële rol van keuzes in de ontwikkeling van een staat, omdat identiteiten niet vastliggen maar veranderlijk zijn. Ruskin, ondergedompeld in de van zeemacht doordrenkte cultuur van het victoriaanse Groot-Brittannië, richtte zich op Venetië, terwijl Burckhardt, inwoner van Basel, naar Florence keek.

In 1890 deed de Amerikaanse marineofficier kapitein Alfred Thayer Mahan een prozaïsch poging om de kenmerken van zeemachten in kaart te brengen in zijn baanbrekende werk *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783* (1890).⁴ Anders dan Ruskin en Burckhardt hield Mahan zich echter niet bezig met de ziel van zeemachten, maar alleen met de uiterlijke strategie. Hij splitste het Griekse woord zeemogendheid (thalassocratie) in het Engels op in 'zee' en 'macht', omdat hij in zijn zoektocht naar een zeevarende natie als voorganger voor zijn geboorteland niet naar de specifieke zeemogendheden Venetië of Groot-Brittannië kon kijken. Zij waren te klein, te zwak en bovenal te maritiem om er de identiteit van een opkomende continentale supermacht op te baseren. Mahan keek daarom naar de marine van de Republiek Rome, een continentaal militair rijk, gericht op overheersing. Het klassieke model dat hij naar voren bracht, was niet de opkomst van de Carthaagse zeemogendheid, maar de vernietiging ervan door de Romeinse militaire macht. Evenzo was zijn moderne voorbeeld niet de opkomst van Groot-Brittannië, maar het continentale Frankrijk dat er niet in slaagde de hegemonie op zee te veroveren die het nodig had om zijn tegenstanders, kwetsbare zeemogendheden, te verpletteren en een nieuw Romeins Rijk te worden, onder

heerschappij van de Bourbons, een Republiek of een Keizer. Mahan wilde zijn landgenoten laten inzien dat slechte strategische keuzes de diepere oorzaak van Frankrijks falen waren, niet de continentale identiteit van het land, want hij realiseerde zich dat de Verenigde Staten de ware opvolgers van de Romeinen zouden worden, niet de Britten.

Mahan is misschien een betere gids voor strategiestudies, maar Ruskins benadering van het fenomeen zeemogendheid was zowel genuanceerder als betekenisvoller. Zijn eloquente regels vormen de opmaat van een omvangrijk werk waarin de met elkaar verweven geschiedenissen van de architectuur en het zee-imperium van Venetië worden onderzocht. Ruskin besprak het fenomeen zeemogendheid niet als een bewuste keuze; hij behandelde die als een organisch met Venetiës tijdperk van grootheid verbonden eigenschap. De keuze was al veel eerder gemaakt. Hij nam aan dat het ook voor Tyrus zo was geweest, en hij wist dat het voor het victoriaanse Groot-Brittannië had gegolden.⁵ Ruskin zette Groot-Brittannië in een reeks van zeemogendheden die Londen via Venetië met de rijkste stad van het Oude Testament verbond.⁶ De reden voor deze thalassocratische openvolging was duidelijk: het victoriaanse Groot-Brittannië werd geobsedeerd door het vooruitzicht van neergang, de sluipende zorg van een grootmacht die vreesde het toppunt van zijn glorie te hebben bereikt. Het was ook een maatschappij die klassiek gevormd was: ontwikkelde mannen als Ruskin kenden de Peloponnesische Oorlog van Thucydides, een werk dat hij beschouwde als 'de essentiële tragedie van heel de wereld', en George Grote's grote geschiedwerk.⁷ Te midden van al het uitbundige vertoon van snelle technologische ontwikkeling en wereldheerschappij was Ruskin op zoek naar de ziel van de staat. Hij vreesde voor zijn land, en zijn vrees bestuurde zijn pen de rest van zijn leven, steeds weer terugkerend naar Venetië, cultuur en lotsbestemming.

The Stones of Venice werd de inspiratiebron voor talloze gebouwen in Venetiaans gotische stijl in heel het Britse Rijk, waarmee het concept van eerdere zeemogendheden in de intellectuele kern van het Britse levensgevoel werd opgenomen. Daar bleef het liggen, tot het wakker werd geschud door het onomwonden betoog en het logge proza van de Amerikaanse kapitein, die plotseling beroemd werd omdat hij de Britten iets vertelde wat ze al minstens driehonderd jaar hadden geweten.⁸

Zowel Ruskin als Mahan had gelijk om de oorsprong van de zeemogendheid in de oude geschiedenis te zoeken. De intellectuele prestaties van het klassieke Griekenland blijven de basis voor elk onderzoek naar de betekenis van het begrip zeemacht of zeemogendheid als strategie,

cultuur, identiteit of imperium. De Atheense debatten hebben het onderwerp sindsdien altijd bepaald – niet omdat de Atheners schepen, de zeevaart, oorlogsvloten of grote zee-imperia hadden uitgevonden, maar omdat ze de ideeën die deze fenomenen opriepen, analyseerden en vastlegden, evenals de geschiedenis waarin ze ontstonden, en omdat ze over hun betekenis in een relatief open maatschappij debatteerden en zelf de eerste grote zeemogendheid schiepen. Zij begrepen dat de cultuur van de zeemogendheid het hart vormde van de Atheense politiek, economische ontwikkeling, kunst en identiteit. En bovenal realiseerden ze zich dat er veel meer bij kwam kijken om een zeemogendheid te worden dan de loutere opbouw van een marine.

Op dit punt is het nuttig om het verschil duidelijk te maken tussen de zeemacht, zeestaat of zeemogendheid als een geconstrueerde nationale identiteit, en zeemacht of macht ter zee als de strategische macht van een staat met een marine. Mahan splitste de Engelse vertaling van *thalassokratia*, ‘seapower’, op in ‘sea power’ om de boodschap van zijn these kracht bij te zetten.⁹ Daarmee veranderde hij ook de betekenis. Tot dan toe was een ‘seapower’ een staat geweest die er bewust voor koos om door middel van een geconstrueerde cultuur en identiteit als zeestaat of zeemogendheid nadruk te leggen op de zee, en de economische en strategische voordelen van de controle over die zee uit te buiten teneinde als grootmacht te kunnen optreden. Zeemogendheden waren maritieme en imperiale grootmachten die afhankelijk waren van de controle over de zeeverbindingen voor de cohesie van hun rijk, voor de handel en hun heerschappij. Mahan's nieuwe term bleef beperkt tot het strategische gebruik van de zee door elke staat die over voldoende mankracht, geld en havens beschikte om een marine te bouwen, een lijst die meer continentale grootmachten dan zeemogendheden bevatte. Dat was noodzakelijk omdat het zijn streven was zijn Amerikaanse tijdgenoten over te halen een dure oorlogsvloot op te bouwen, terwijl de Verenigde Staten sinds 1820 geen zeestaat meer waren geweest. In 1890 bestond er nog maar één grote zeemogendheid, maar Mahan concentreerde zich niet op Engeland's ontwikkeling van een klein eilandkoninkrijk met beperkte economische bronnen en weinig mankracht tot een zeemogendheid met een wereldwijd imperium. In plaats daarvan koos hij voor Frankrijk als voorbeeld, een continentale, militaire macht die er niet in slaagde Groot-Britannië te verslaan vanwege slechte strategische en politieke keuzes. Hij adviseerde zijn landgenoten om de fouten van Frankrijk te vermijden, niet om Groot-Britannië na te volgen. Het Amerika van Mahan was te groot en

te continentaal om een zeemogendheid te worden. Hij hamerde erop dat de Verenigde Staten een oorlogsvloot nodig hadden om hun positie in de wereld veilig te stellen, in plaats van hun vigerende beleid voort te zetten van kustverdediging en aanvallen op de Engelse handelsvloot, een strategie die structureel tekortschoot om Groot-Brittannië af te schrikken of te verslaan. Dit thema bepaalde de structuur van zijn boek en verklaart ook waarom Mahan het in 1782 eindigde, toen de Franse oorlogsvloot de Amerikaanse onafhankelijkheid had afgedwongen. Toen de schepen van graaf De Grasse het Britse leger bij Yorktown in het nauw hadden gedreven en het in 1781 dwongen om zich over te geven, accepteerde de Britse regering het onvermijdelijke. Mahan wilde dat zijn mede-Amerikanen het existentiële belang van een goedgeorganiseerde oorlogsvloot inzag. Hij mat de invloed van de macht ter zee daarbij af aan de gevolgen ervan op het land, niet op de zee zelf. Toen Amerika eenmaal dit model van de macht ter zee had omhelsd, veranderde hij zijn perspectief. In zijn volgende boeken benadrukte hij hoe doorslaggevend de macht ter zee was geweest voor de opkomst van Groot-Brittannië, en wees hij Horatio Nelson voor zijn landgenoten aan als het grote voorbeeld van de vlootvoogd.

Mahan onderkende dat Groot-Brittannië het Frankrijk van de Bourbons had verslagen en de dominantie op zee had gewonnen nadat de ‘Glorieuze Revolutie’ van 1688 de politieke en fiscale instrumenten had geleverd die nodig waren om een zeemogendheid te creëren: een inclusief bestuur, gecentraliseerde financiën, via politieke onderhandeling tot stand gekomen inning van de rijksmiddelen, permanente investering in materiaal en infrastructuur van de vloot, het strategisch primaat voor de marine en begunstiging van de handelszeevaart. Het waren welbewuste keuzes, in opzettelijke navolging van de constructie van andere grote zeemogendheden. Net als Athene, Carthago, Venetië en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (hierna Nederlandse Republiek) werd Groot-Brittannië een zeemogendheid door actief een op de zee gerichte culturele identiteit te ontwikkelen. Dit proces stoelde op de politieke keuze van de machthebbers om de staatsmiddelen te gebruiken voor de bouw van marinevloten en -bases die zij nodig hadden voor de heerschappij op zee. Daarbij zorgden ze ervoor dat de schepen en gebouwen door middel van de architectuur op zee en op land en door zorgvuldig gekozen namen en religieuze connotaties de kernboodschap van de zeemogendheid verkondigden. Ze bouwden maritieme tempels die letterlijk en figuurlijk als prominente oriëntatiepunten en bakens dienden, en

versierden hun openbare ruimtes met de kunst van de zeemogendheid, waarmee ze geheel eigen culturele vormen schiepen om hun afwijkende agenda tot uitdrukking te brengen. Het was een bewust opgebouwde identiteit die zich tot buiten de politieke elite en belanghebbende partijen verspreidde: ze drong door in de populaire cultuur, in aardewerk, munten, graffiti, boeken, afbeeldingen en, rond de jaren dertig van de twintigste eeuw, in de bioscoop. Dat veel van deze uitingen werden gesubsidieerd, goedgekeurd of anderszins bevorderd door de staat, onderstreept de nationale betekenis van het project. Het was een cultuur die de steun kreeg van degenen die de kost op zee verdienden of een vooruitstrevende politiek voorstonden voordat ze tot de bredere gemeenschap doordrong. Ze werd bovendien actief uitgedragen. Van het oude Tyrus tot het Britse Rijk hadden munten de boodschap van de zeemogendheden langs de internationale handelsroutes verspreid, met afbeeldingen van schepen, goden en machten die de heerschappij over de zeeën tot uitdrukking brachten. Omdat zeemogendheden in essentie oligarchisch waren, weerspiegelden deze keuzes een debat en de opvatting van de meerderheid. Alle zeemogendheden kenden een oppositie die zich stevig liet horen en die hamerde op de grote belangen van land, leger en landbouw. Die oppositie, vaak uit aristocratische en maatschappelijk eliteaire hoek, was een essentieel onderdeel van het politieke discours dat de zeemogendheid in stand hield. Thucydides was zo'n aristocraat, die buitengewoon kritisch stond tegenover de politieke consequenties van de cultuur van de zeemogendheid, ook al legde hij tegelijkertijd het strategisch belang ervan uit. De keuze voor het bestaan als zeemogendheid was slechts mogelijk zolang de politieke wereld bereid was die te steunen. Het afschuwelijke lot van Johan de Witt in 1672 liet zien hoe snel zulke geconstrueerde identiteiten tenietgedaan konden worden. Nadat hij twintig jaar lang een republiek met het onmiskenbare karakter van een zeemogendheid had geleid, werd De Witt in de straten van Den Haag letterlijk aan stukken gescheurd door degenen die wilden terugkeren naar een oudere traditie van adellijke heerschappij. Het onderzoek naar de manier waarop deze identiteiten in vijf staten werden gecreëerd – geen twee waren identiek, hoewel ze veel essentiële elementen gemeen hadden – en naar de vraag waarom de poging bij een zesde mislukte, laat zien dat het proces politiek gedragen, economisch aantrekkelijk en strategisch effectief moest zijn.

Dat zeemogendheden de strategie van de macht op zee gebruikten, heeft ertoe geleid dat de begrippen zeemacht als zeemogendheid en als macht ter zee gingen samenvallen, maar dat probleem is makkelijk op

te lossen. In de huidige wereld bezitten Rusland, China en de Verenigde Staten allemaal macht op zee, een strategische optie die openstaat voor elke staat met een kust, geld en mankracht. Maar deze continentale, militaire supermachten zijn geen zeemogendheden. De zee is hooguit een marginaal onderdeel van hun identiteit.

Dit boek onderzoekt de aard en de praktische gevolgen van een culturele identiteit als zeemogendheid door middel van een collectieve analyse van de vijf grote zeemogendheden, of zeegrootmachten: Athene, Carthago, Venetië, de Nederlandse Republiek en Groot-Britannië. Deze groep kan afgezet worden tegen landelijke pendanten als Rusland, zeestaten als het oude Rhodos en het vroegmoderne Genua, en overzeese imperia als die van Spanje en Portugal. Alle vijf creëerden ze een identiteit als zeemogendheid en maakten ze gebruik van de ideeën en ervaringen van voorgangers, een intellectuele schuld die openlijk werd erkend. Als groep deden zij meer voor de bevordering van de handel, de kennis en de ontwikkeling van een inclusieve politiek dan hun territoriaal georiënteerde tegenhangers: zij schiepen de globale economie en de liberale waarden die de huidige westerse wereld bepalen.¹⁰

De meeste lijsten van zeemogendheden zijn langer dan de lijst die in dit boek wordt gebruikt, omdat ze te veel betekenis toekennen aan het bezit van een machtige oorlogsvloot of overzeese imperia.¹¹ Continentale grootmachten van Perzië tot de Volksrepubliek China bezaten beide, maar de verwerving daarvan betekende geen verandering van de onderliggende cultuur van de staat, die in vrijwel alle gevallen territoriaal en militair georiënteerd was en handelaren en financiers van politieke macht uitsloot. Algemeen gezegd waren deze staten te groot en te machtig om van een identiteit als zeemogendheid te profiteren. Zo'n identiteit was in wezen een erkenning van relatieve zwakheid en een poging om onevenredig voordeel te trekken uit een andere benadering van de wereld. De toevoeging van een oorlogsvloot en koloniën aan een bestaande grootmacht, zoals bij het keizerlijke Duitsland tussen 1890 en 1914 gebeurde, veranderde niets aan de onderliggende strategische en culturele werkelijkheid van de staat, die genoodzaakt was een groot leger in stand te houden en continentaal-Europees gerichte politiek te bedrijven. Dezelfde continentale logica vormde de basis van de agenda's van de oude Mesopotamische koninkrijken, de Romeinse Republiek, het Ottomaanse Turkije, het Spaanse Rijk, het Frankrijk van de Bourbons en Napoleon, en de twintigste-eeuwse grootmachten Duitsland en de Sovjet-Unie. Ze was er verantwoordelijk voor dat de maritieme revolutie van Peter de

Grote zou mislukken en dat de huidige supermachten territoriale rijken zijn.

De macht ter zee, in de zin van Mahan, is nu in handen van het Westen, een consortium van liberale, democratische staten die wereldwijd handeldrijven en gezamenlijk optreden om de internationale handel overzee tegen piraterij, conflicten en instabiliteit te beschermen. De Verenigde Staten vertegenwoordigen de strategische macht ter zee, en op het tweede en derde plan is er een groep staten die een identiteit als zeemogendheid gemeen hebben, van Groot-Brittannië en Denemarken tot Japan en Singapore. Deze staten hebben een onevenredig aandeel in de wereldwijde handel; ze zijn in hoge mate afhankelijk van de import van hulpbronnen en zijn cultureel afgestemd op maritieme activiteit. De zee speelt een centrale rol in hun nationale cultuur en economische leven, en voor hun veiligheid. De identiteit van zeemogendheden blijft een zaak van nationale verbondenheid met de zee, een definitie die geldt voor staten die inherent of zelfs existentieel gevoelig zijn voor het verlies van de controle over overzeese verbindingen. Het concept omvat ook mythologie, emotie en waarden en onttrekt zich daardoor aan exacte berekening.¹² De culturele erfenis van de zeemogendheden is allang opgegaan in de collectieve identiteit van de westerse liberale handelsnaties, inclusief de Verenigde Staten. Ze wordt bestreden door regimes en ideologieën die bang zijn voor verandering, inclusieve politiek en vrije markten, en blijft een belangrijk analytisch hulpmiddel voor de bestudering van het verleden, het heden en de toekomst.

De centrale stelling in dit boek is dat Mahans term zeemacht als 'macht ter zee', aanduiding voor de strategische opties van staten in het bezit van een oorlogsvloot, de betekenis van het originele Griekse woord van identiteit naar strategie verschuift en het ons daardoor moeilijker maakt om zeemacht in de zin van zeemogendheid als cultuurfenomeen te begrijpen. Voor de oude Grieken was een zeemacht een staat die gedomineerd werd door de zee, niet per se een staat met een grote oorlogsvloot. Herodotos en Thucydides gebruikten *thalassokratia* voor de cultuur van zeemogendheden. Hoewel Perzië een veel grotere vloot had dan alle Griekse staten bij elkaar, bleef het een territoriale, continentale grootmacht. Sparta gebruikte gevechtskracht op zee om Athene in de Peloponnesische Oorlog te verslaan, maar werd nooit een zeemogendheid. Athene was dat wel, en de dieperliggende culturele implicaties van die identiteit verklaren zowel het ontstaan van het conflict met Sparta als de reden waarom Sparta en Perzië bondgenoten werden en hun over-

winning gebruikten om Athene te dwingen een normale, continentale staat te worden. De cultuur van de zeemogendheid, met haar ontwrichtende, destabiliserende combinatie van egalitaire, populistische politiek en maritieme handel, overzeese expansie en eindeloze nieuwsgierigheid, joeg veel commentatoren de rillingen over de rug. Plato's aversie was duidelijk, evenals die van Confucius en Thucydides, hoewel de laatste zijn zorgen wat subtieler tot uitdrukking bracht. Dit soort reacties maakt duidelijk dat het om een botsing tussen culturen ging die zich uitstrekten tot politiek, economie, maatschappij en oorlogvoering, een botsing die de scheidslijn tussen zeemogendheden en continentale mogendheden aangaf.

Zeemogendheden zijn niet machtig; ze concentreren zich op de zee omdat ze zwak zijn en een afwijkende invalshoek zoeken om te overleven en tot bloei te komen. De identiteit als zeemogendheid is bovendien volkomen kunstmatig. In een wereld waarin de culturele afbakening van elke politieke organisatie wordt bepaald door families, stammen, geloof, land en bezit, is een maritieme identiteit tegelijkertijd ongebruikelijk en onnatuurlijk. Ze is niet het gevolg van geografische ligging of omstandigheden. De identiteit als zeemogendheid werd steeds opzettelijk gecreëerd en is gewoonlijk een bewuste reactie op zwakte en kwetsbaarheid. Hoewel ze staten de kans kan geven om een grootmacht te worden, kiezen bestaande grootmachten niet voor zo'n identiteit, ook al is de zee belangrijk voor hun nationale bestaan. Frankrijk verwierf tal van oorlogsvloten en verschillende overzeese imperia, maar die kregen nooit de status of prioriteit die de Europese expansie en continentale legers genoten.

Hoewel sommige kleine staten vanwege hun ligging, bevolking en economie bijna ondanks zichzelf zeestaten werden, zat er ook altijd een element van bewuste keuze in die identiteit. De strategische en politieke betekenis van zulke staten bleef echter beperkt. De zeestaten uit de antieke wereld, kleine, zwakke handelsstaten, gebruikten kustlocaties en hun expertise als zeevaarders om te voorkomen dat ze door overheersende continentale rijken werden opgeslokt, of om in elk geval gunstiger voorwaarden te bedingen. Terwijl de Minoërs, met het voordeel van hun eiland als basis, een mythische *thalassokratia* konden opbouwen, vertrouwden de Fenicische zeestaten op politieke vaardigheden en goed getimed concessies. Zeestaten waren het effectiefst wanneer ze in de wateren tussen grote continentale machten konden opereren: ze werden irrelevant in tijden van universele monarchie of verwaarloosbare internationale handel.

De synergie tussen inclusieve politiek en de identiteit van zeestaten en -mogendheden is essentieel. Vooruitstrevende politieke ideologieën die over zee als onderdeel van het handelsnetwerk werden verspreid, zijn altijd een belangrijk wapen in het arsenaal van de zeemogendheden geweest. Zulke ideeën spraken de commerciële spelers aan die over zee opereerden en er de noodzaak van inzagen om rigide autocratische systemen te veranderen. Athene verspreidde de democratie en bouwde daar een rijk mee op, tot grote ontsteltenis van Sparta en Perzië. Toen de Atheners eenmaal voor een identiteit als zeemogendheid hadden gekozen, vonden ze al snel de quasi-mythische Minoïsche zeestaats uit als voorganger, om niet het stigma van noviteit opgedrukt te krijgen. De ideeën die de basis vormden van dergelijke staten kwamen in essentie overeen. Zowel Athene als Carthago leunde zwaar op de Fenicische voorgangers, terwijl degenen die na hen kwamen, zich op de Atheense debatten en het afschuwelijke lot van Carthago bezonnen.

Athene werd een zeemogendheid omdat de staat vernietigd dreigde te worden door een Perzische universele monarchie. Dat, en alleen dat, was de aanleiding voor Themistokles' transformatie van Athene in de jaren tachtig van de vijfde eeuw v.Chr., die de staat herdefinieerde als zeemogendheid, verenigd in politiek en cultuur, in staat om met een specifiek doel voor ogen een oorlogsvloot op te bouwen en uiteindelijk een zee-imperium te stichten om de lasten met belastingopbrengsten te kunnen dekken. Dit besluit was alleen mogelijk omdat Athene al een democratische revolutie had ondergaan, waardoor de tot dan toe latente kracht van de stad dankzij gezamenlijke besluitvorming en de opbrengsten van externe acties werd geactiveerd. De gevolgen waren duizelingwekkend: de bevolking groeide snel, wat Athene nog afhankelijker maakte van de verre graanvelden bij de Zwarte Zee, en dus nog kwetsbaarder voor een zeeblokkade. De stad had er letterlijk voor gekozen om anders te zijn, en die keuze leidde binnen de Griekse wereld onvermijdelijk tot een steeds uitzonderlijker identiteit, die fundamentele vragen over het proces en de richting van de verandering opriep.

Een Atheense amfibische strijdmacht vernietigde in 466 v.Chr. een grote Perzische vloot bij de rivier de Eurymedon. Deze demonstratie van kundigheid, agressie en bovenal de ambitie om de democratie te verspreiden, verontrustte Sparta in hoge mate, terwijl Atheense pogingen om Egypte te bevrijden de Grote Koning ertoe brachten om Sparta, de macht van de status quo in Griekenland, te steunen. Uiteindelijk waren het de Spartaanse wapens, het Perzische goud en de Atheense arrogantie die de

zeemogendheid vernietigden. De twee zegevierende continentale machten ontmantelden de Atheense democratie, vernietigden de vloot en braken de muren af die de stad tot een kunstmatig eiland hadden gemaakt, wat haar identiteit als zeemogendheid had versterkt. Het grote gevaar van de afwijkende identiteit was de reden dat Rome Carthago vernietigde, de zeemogendheid die een fundamenteel ander en zeer bedreigend cultureel alternatief vormde. Carthago was al een halve eeuw geen militaire macht meer, maar de Romeinen hadden Plato gelezen: zij wisten dat de cultuur de ware bedreiging vormde.

Gezien het enorme verschil in strategisch gewicht tussen de land- en de zeestaten die bij deze conflicten betrokken waren – zeestaten ontbeerden mankracht, territorium en grote legers – moet de angst die de laatste bij de grotere en veel machtiger continentale rivalen teweegbrachten, nader worden toegelicht. Het antwoord is in de culturele dimensie te vinden. Zeemogendheden waren gebaseerd op inclusieve politieke systemen, vooral op het systeem van de oligarchische republiek. Het waren vooruitstrevende concepten die haaks stonden op de monarchale autocratieën en elitaire oligarchieën van hun continentale tijdgenoten. Het inclusieve model was essentieel; alleen door alle beschikbare mankracht en fiscale middelen met behulp van een politiek inclusief systeem te mobiliseren, konden kleine, zwakke staten hopen het tegen grotere en militair machtiger rivalen te kunnen opnemen. Dat was een ernstig verontrostende politieke realiteit voor imperialistische rijken die hun kracht in militaire macht, bezet territorium en onderworpen bevolkingen maten. Zulke staten beschouwden inclusieve politiek, hetzij in de vorm van een oligarchische republiek of een democratie, als de voorbode van chaos en verandering. Het ideale systeem was voor hen de universele monarchie: één heerser, één staat, één cultuur en één gecentraliseerde en geleide economie.

Zeemogendheden verzetten zich tegen zulke heerszuchtige staten, want het alternatief was miserabele onderwerping aan militaire macht en de vernietiging van hun economische belangen en identiteit: havens en hoofden die dichtgingen voor de uitwisseling van goederen en ideeën. De hoge kosten van de permanent in de vaart gehouden vloot, het belangrijkste strategische instrument van de zeemogendheid, brachten met zich mee dat het overheidsbeleid werd afgestemd op de belangen van kapitaal en commercie, die de vloot moesten financieren en ervan afhankelijk waren voor hun bescherming. Het waren dit soort belangen die de staatslieden van zeemogendheden ertoe noopten om coalities te vor-

men tegenover de heerszuchtige staten en universele rijken met hun geleide economieën. Was hun veiligheid eenmaal verzekerd, dan verlegden zeemogendheden de economische lasten van de vloot naar de overzeese commerciële imperia en financierden ze hun vloten door de handel te belasten.

De identiteit van de zeemogendheid kende belangrijke beperkingen. Zwakke staten op het vasteland die ervoor kozen om deze identiteit aan te nemen, bleven de gevangenen van de geografie die hen nog altijd kwetsbaar maakte voor militaire macht. Eilandstaten hadden andere mogelijkheden. De zee was voor hen de sleutel tot veiligheid, handel en de opbouw van een imperium. Het oude Kreta exploiteerde uitgestrekte maritieme handelsnetwerken en bezat een sterke cultuur als zeemogendheid, met handel, scheepswerven, geroeide schepen en een eindeloze voorraad van de breinfunctie versterkende vette vis.¹³ Zeemogendheden in de antieke wereld zochten instinctief naar een eilandlocatie – vandaar de Atheense jammerklacht dat hun stad niet alleen op het Atheense vasteland lag, maar ook op enige afstand van de zee. Om deze realiteit te veranderen, bouwde Themistokles de Lange Muren die Athene met Piraeus verbonden, en de gealarmeerde reactie van Sparta gaf aan dat de Griekse wereld de betekenis van de muren begreep. Hoewel eilanden dus de voorkeur genoten van zeemogendheden, wil dit boek een ongenuanceerd geografisch determinisme vermijden. Slechts een van de zeegrootmachten was inderdaad een eiland: Groot-Brittannië na 1707. De andere, inclusief Venetië, waren afhankelijk van de hulpbronnen van aangrenzende continentale gebieden om die status te bereiken. Ook het keizerrijk Japan, 1867-1945, werd geen zeemogendheid, ondanks dat het een eiland was en een machtige vloot opbouwde. Japan was een militaire macht die gericht was op continentale expansie: de marine vormde de militaire verbindingslijnen met Korea, Mantsjoerije en China.

In essentie was de constructie van een zeemogendheid, zoals Jacob Burckhardt vaststelde, een kunstwerk dat het best begrepen kan worden wanneer het door de bril van de nationale cultuur wordt bekeken. De kunst, ideeën en literatuur van staten die het zeegat kozen, raakten – mede onder sterke invloed van het voortdurende contact met andere zeemogendheden, zowel contemporaine als historische – meer en meer beladen met maritieme beelden, woorden, concepten en waarden. Maar negatieve beeldvorming van de ander vanuit eigen perspectief was een nog sterker mechanisme voor de formatie van identiteit dan navolging. Zeemogendheden werden niet in hun bestaan bedreigd door gelijksoor-

tige staten. Het was waarschijnlijker dat een zo belangrijke verandering van identiteit een reactie was op de existentiële bedreiging die van ambitieuze continentale machten uitging. Voor de Nederlandse Republiek waren dat het Habsburgse Spanje en daarna het Frankrijk van Lodewijk XIV. De geconstrueerde identiteit van de zeemogendheid moest telkens opnieuw worden bevestigd en herhaald: staten die er, om welke reden dan ook, niet in slaagden om dat voortdurend voor ogen te houden, raakten hun identiteit langzaam maar zeker kwijt. Dat kon binnen twee generaties gebeuren, waarbij ook de noodzakelijke expertise verloren ging. In Groot-Brittannië heeft dit proces zich inmiddels vrijwel volledig voltrokken: voor de meeste Britten is de zee weinig meer dan een recreatieoord. De macht ter zee van continentale rijken is echter nog minder duurzaam. De eindeloze cyclus van Russische marineactiviteit – opbouw, hoogtepunt, afbraak en wederopbouw, misschien het enige werkelijk circulaire patroon in de wereldgeschiedenis – laat zien dat alles wat niet als cruciaal voor de nationale identiteit geldt, in dagen van tegenspoed wordt opgeofferd. De zee zelf interesseert de meeste Russen niet heel erg, maar Vladimir Poetins beslissing om de Krim in 2014 in te nemen, liet zien hoe diep de heroïsche verdediging van de versterkte marinebasis Sebastopol in twee grote oorlogen in de Russische ziel is verankerd.

Zeemogendheden voerden een inclusieve politiek en waren open en dynamisch naar buiten. Maar ze waren ook zwak, en die zwakheid noodzaakte hen om beperkt oorlog te voeren, bondgenoten te zoeken en te onderhandelen om tot een vergelijk te komen; tot meer waren ze niet in staat. Anders dan het land kan de zee niet het voorwerp zijn van permanente controle of absolute heerschappij. Grote continentale mogendheden voerden vaak onbegrensde, existentiële oorlogen omdat ze het konden. Rome is wat dat betreft het grootste voorbeeld. Zeemogendheden konden verslagen worden als zij de heerschappij op zee verloren, continentale mogendheden moesten op het slagveld worden verslagen, en door het bezetten van hun kerngebied.

Moderne besprekingen van de oorsprong en aard van het begrip zee-macht zijn nooit verder gekomen dan cirkelredensaties binnen het beperkte raamwerk van utilitaristische ideeën omtrent strategie, waarbij klassieke teksten in het licht van de moderne praktijk werden geïnterpreteerd.¹⁴ Het voor de hand liggende voorbeeld is Mahans bewering dat hij de vooraanstaande rol die de macht ter zee in de geschiedenis speelde, had ontdekt op de pagina's van Theodor Mommsens *Geschiedenis van Rome*. Het toont onmiddellijk de gevaren van een gesloten mentale wereld aan.

Mommsen (1817-1903) leefde in het tijdperk van de Duitse vereniging en was eerst in het Pruisische en later in het Duitse parlement tussen 1863 en 1884 een advocaat van het Duitse nationalisme. Zijn hartstochtelijke anglofobie heeft zijn haat voor Carthago wellicht gekleurd. Hij pleitte openlijk voor het gebruik van geweld om de macht van Duitsland uit te breiden en hield een opzet voor een geschiedenis van het keizerlijke Rome tegen omdat die gelezen kon worden als kritiek op de ambities van keizer Wilhelm II in de richting van een universele monarchie. Zijn eigen geschiedenis van de Romeinse Republiek werd in de jaren vijftig van de negentiende eeuw gepubliceerd en was zwaar gekleurd door zijn pleidooi voor de Duitse eenwording. Hij nam de Romeinse interpretatie van de Tweede Punische Oorlog klakkeloos over, niet in de laatste plaats de centrale stelling dat Rome gedwongen was om zichzelf te verdedigen tegen een agressief Carthago dat het vredesverdrag aan zijn laars lapte en onder leiding stond van Hannibal, een listige en bedrieglijke barbaar. Er waren duidelijke parallellen te trekken met Napoleon en Napoleon III.

Modern onderzoek heeft Mommsens karikaturen overboord gezet en het strategische raadsel dat Mahan inspireerde weerlegd.¹⁵ Mahan, een laatnegentiende-eeuwse Amerikaanse strateeg, praatte de oordelen van de Duitse historicus volmondig na, omdat beiden vooral gepreoccupeerd waren met de expansieve agenda's van hun eigen landen. Beide waren continentale staten die vloten bouwden om militaire macht over zee te kunnen vervoeren, wat hun analyse van de macht ter zee een bijzondere, vooral op het leger georiënteerde kwaliteit verleende.¹⁶ Geen van beide staten was een zeemogendheid. Mommsen en Mahan misten het waardevolle debat over de aard van de zeemogendheid waaraan Plato, Aristoteles en Aristofanes bijdroegen, evenals Thucydides en Xenofon. En bovendien zaten ze ernaast.

Mommsens beroemde aanname dat Hannibal besloot om Italië via Gallië binnen te vallen omdat het Carthago aan de macht ter zee ontbrak om een groot leger over de Middellandse Zee te zetten, was volkomen foutief. Mahan gebruikte het als basis voor een denkwijze waarin het begrip zeemacht werd gelijkgesteld met macht ter zee, in plaats van het als culturele keuze op te vatten. Mommsen behandelde Carthago als de even sterke, expansieve rivaal van Rome. In werkelijkheid was Carthago veel zwakker dan Rome, en was het Hannibals bedoeling geweest om een coalitie te smeden die Rome binnen het regionale systeem aan banden kon leggen; hij verwachtte de machtige Republiek niet te kunnen omverwerpen, en was ook niet van plan om haar te vernietigen. Hij marcheerde

door Gallië om troepen en bondgenoten te kunnen rekruteren, en kon zijn leger niet over zee verplaatsen omdat Carthago geen marinebases aan de Italiaanse kust had: het was een van de hoofddoelen van de Italiaanse campagne om zulke bases te vestigen.

De Romeinen verwoestten het archief van de Carthaagse zeemogendheid, maar de Griekse debatten bleven bewaard en kwamen uit de hellenistische wereld via Rome en Byzantium in Venetië terecht, waar de druktechniek met losse letters het begrip zeemogendheid tot een universeel bezit van de renaissance maakte. Het oude Griekenland was ook de bron van wijsheid omtrent dit begrip voor het zestiende-eeuwse Engeland, aangeboord door universitair in het Grieks geschoolde geleerden als lord Burleigh, Francis Walsingham, John Dee en Richard Hakluyt. Zij bezaten allemaal de Griekse Thucydides-editie van de Venetiaanse humanist en uitgever Aldus Manutius.¹⁷ Dee gebruikte het werk om het eerste visioen van een thalassocratisch 'Brits Rijk' te verspreiden, waarin de juridische, territoriale en economische belangen van de staat samensmolten met een zeegerichte identiteit.¹⁸ Hij zette de intellectuele parameters voor Engeland als zeemogendheid en inspireerde anderen om zijn boeken te plunderen en zijn ideeën uit te werken. De Tudors brachten het begrip zeemogendheid in de Engelse cultuur en strategie terwijl ze zich losmaakten van een beperkend Europees systeem dat gedomineerd werd door het Heilige Roomse Rijk en het pausdom. Ze verbonden de groeiende economische macht van de City van Londen met een nationale identiteit waarin de Spaanse Armada Englands Salamis werd, een gebeurtenis die de aanspraken en stellingname in de voorafgaande decennia rechtvaardigde. In elk stadium van dit proces veranderden de ideeën en oriëntaties om aan te sluiten bij de zich ontwikkelende werkelijkheid, waarbij ze echter hun onbetwistbare antieke gezag behielden.

Deze flexibiliteit maakt het van groot belang om de lange termijn in ogenschouw te nemen en de oorspronkelijke ideeën van de latere interpretaties en aanpassingen te onderscheiden. De karakteristieke victoriaanse reacties op het oude Kreta werden vooral bepaald door contemporaine opvattingen over het Britse Rijk, niet zozeer door archeologische bewijzen voor een quasi-mythisch verleden. De archeoloog Arthur Evans had koning Minos al lang voordat hij de bewijzen in handen had, een vreedzaam victoriaans zeegericht rijk toegekend.¹⁹ Waar de Engelsman een zeestaatcultuur onderkende, kwamen archeologen uit continentale staten op grond van het bewijsmateriaal tot heel andere aannames. Veel van Evans interpretaties zijn echter door modern onderzoek bevestigd.

Uiteindelijk gaat dit boek over het vermogen van staten om hun cultuur op grond van een politieke keuze en niet vanwege onvermijdelijke geografische omstandigheden van landgeoriënteerd in zeegeoriënteerd en vice versa te veranderen, en over de invloed die de keuze om een zeemogendheid te worden heeft gehad op het handjevol staten dat een zeegrootmacht werd. Het legt de nadruk op het fundamentele verschil tussen Mahans macht ter zee, een strategisch instrument dat door continentale machten kon worden ingezet, en de zeemogendheid als culturele en existentiële realiteit.

De opbouw van een professionele oorlogsvloot was een vanzelfsprekende optie voor continentale, militaire machten die met zeemogendheden te maken kregen. Maar het doel van zulke legergeoriënteerde marines, van Perzië tot de Sovjet-Unie, was de vernietiging van de zeemogendheid, niet de ambitie er zelf een te worden. Rome werd de universele monarchie van het Middellandse Zeegebied door de zeemogendheid te vernietigen en de Romeinse monocultuur op te leggen die alle alternatieven dooddrukte. Dat was, zoals de Carthagers hadden ondervonden, de ‘woestijn’ die ze schiepen wanneer ze hun vrede oplegden.

De Romeinse acties geven blijk van een fundamentele angst voor alternatieve culturele modellen. Het waren de inclusieve politiek en culturele dynamiek van zeemogendheden die hen verontrustten, niet hun strategische kracht. Rome vernietigde hun cultuur, niet hun macht ter zee. Het was de cultuur van Carthago die de Romeinen zorgen baarde en hen aanzette om Hannibal te vervolgen. Na de slag bij Zama, waarmee er een einde kwam aan de Tweede Punische Oorlog, had Rome geen reden meer om Hannibals militaire genie te vrezen; Scipio had hem op het slagveld verslagen en Rome bezat veel betere legers. Ze verdreven hem uit Carthago omdat hij de mensen mobiliseerde om de staat weer op te bouwen volgens populistische, inclusieve principes die haaks stonden op de denkbeelden van de oligarchische grootgrondbezitters die de Romeinse senaat domineerden. En die vrees bleef tot Hannibals dood bestaan.

Perikles en Thucydides legden een nauw verband tussen de zeemogendheid en beperkte oorlogvoering. Als kapitaalkrachtige handelsstaten beschikten zeemogendheden over meer financiële middelen dan continentale, op landbouw georiënteerde staten, zodat ze het langer konden uithouden dan de vijand, mits ze op een eiland zaten, gevrijwaard van ongelimiteerde tegenaanvallen, of achter onneembare muren. Het vredescompromis dat uiteindelijk met de uitgeputte vijand werd bereikt, was het alternatief van de zeemogendheid voor de ‘beslissende slag’, die ene

vernietigende dreun die in de gedachtekaders van de continentale militaire denkers de hoofdrol speelde. In zijn zogeheten ‘Grafrede’ draaide Perikles de logica van de Griekse oorlogvoering in principe exact om. De korte, intensieve veldslagen tussen gepantserde infanteristen waarmee Griekse geschillen eeuwenlang waren beslecht, maakten plaats voor een maritieme strategie van amfibische machtsprojectie, economische oorlogvoering en een lange adem. Het was niet zonder reden dat Perikles de zoon van Xanthippos werd genoemd, de Atheense bevelhebber die een amfibische aanvalsmacht gebruikte om de restanten van de Perzische vloot bij de Eurymedon te vernietigen, de Dardanellen voor de graan-toevoer te openen en de Atheense hegemonie in de Egeïsche Zee te vestigen.²⁰

Zeemogendheden moesten het van beperkte oorlogvoering en maritieme strategie hebben omdat het, zoals Julian Corbett in 1911 aantoonde, de enige keuzes waren die hen in staat stelden om als grootmachten op te treden. Door zich op de zee te concentreren, verkregen ze een onevenredig voordeel, maar ze moesten ook de beperkingen van die keuze aanvaarden. Het is de moeite waard om Corbetts elegante uiteenzetting aan te halen, omdat die benadrukte dat de strategie van een zeemogendheid maritiem van aard is en berust op de samenwerking van vloot en leger. Hij had net zo goed aan de Atheners op Sfakteria als aan de Britten in Quebec (1759) kunnen denken:

Aangezien de mens op het land leeft en niet op zee, zijn de grote conflicten tussen oorlogvoerende naties altijd beslist – behalve in zeer uitzonderlijke gevallen – ofwel door wat jouw leger tegen het territorium en het nationale leven van je vijand kan doen, of anders door de angst voor de acties waartoe de vloot jouw leger in staat kan stellen.²¹

Zeemogendheden die met het wapen van de continentale macht probeerden te zwaaien, de massale militaire mobilisatie – zoals de Nederlandse Republiek tussen 1689 en 1713, en Groot-Brittannië tussen 1916 en 1918 – gingen aan de inspanning ten onder, ook al ‘wonnen’ ze de oorlog. Alleen continentale machten gebruiken de oorlogsvloot voor strategieën van totale oorlogvoering, gericht op vernietiging of onvoorwaardelijke overgave. Dit strategische model, toegepast door Rome, was Mahans nalatenschap voor de Verenigde Staten. Rome bezat strategische macht op zee, maar was evenmin als de Verenigde Staten een zeemo-

genschap. Wanneer we de unieke, noodzakelijk aan de constructie van een zeemogenschap verbonden besluiten afzetten tegen de opbouw van een sterke marine in het Rusland van Peter de Grote, het project van een dynastieke autocraat die continentale militaire hegemonie nastreefde, wordt het verschil tussen de twee concepten duidelijk.

Zeemogenschappen waren hoogontwikkelde staten die zich zeer bewust waren van voorbeelden uit het verleden. Ze wisten dat wat zij deden al eerder was gedaan, en brachten die realiteit tot uitdrukking in het historische proces waarmee ze hun identiteit schiepen. Hun vijanden waren overigens even bedreven in het uitbuiten van het verleden. Zo werd de identiteit van de zeemogenschap het middelpunt van een fundamentele botsing van culturen waarin ideeën en argumenten van vroegere staten werden gebruikt om te verklaren, te rechtvaardigen, te veroordelen en te vernietigen. Geen twee zeemogenschappen waren identiek, maar wat zij deelden, was veel belangrijker dan hun verschillen. Ze vormen een groep die zich onderscheidt van andere staten. Het zijn deze patronen en de overdracht van ideeën door de tijd heen die de groepsmatige benadering samenhang geven en fascinerend maken. En de discussie is nog niet gesloten: kernelementen van de identiteit van zeemogenschappen spelen nog altijd een centrale rol in het progressieve westerse collectief, als punten van herkenning of verschil.

De betekenis van de zeemogenschap als cultuurfenomeen is het best te begrijpen door naar de lange termijn te kijken – de synergie tussen zeemogenschappen levert een scherper inzicht op dan op grond van individuele voorbeelden kan worden verkregen. Bovendien is de intellectuele overdracht van deze cultuur tussen de successieve zeemogenschappen een schoolvoorbeeld van geschiedenis in dienst van de samenleving. Zulke staten zijn afhankelijk van maritieme activiteit en gebruiken versies van Mahans macht ter zee als hun voorkeursstrategie. Maar dezelfde strategieën kunnen ook door grote continentale staten worden gebruikt, zonder noemenswaardige aanpassing van hun cultuur en identiteit.

In de vorige eeuw zijn de oude eurocentrische maritieme geschiedenissen aangevuld met en gerelateerd aan het groeiende begrip van andere regio's, van de Rode Zee en de Indische Oceaan tot Oost-Azië en Polynesië. In deze geschiedwerken lag de nadruk op staten met een sterke maritieme identiteit, het strategische gebruik van macht ter zee en bijzondere ontwikkelingen in de maritieme technologie.²² Het besluit om dit boek te beperken tot de Europese geschiedenis komt voort uit mijn wens dat het gelezen wordt als het collectieve onderzoek van een coherente groep

onderling verbonden zeemogendheden, staten die zich scherp en openlijk bewust waren van de intellectuele erfenis die hun voorgangers achterlieten. Rond 1900 werd deze ervaring wereldwijd gedeeld: de marines van China, Japan en de Verenigde Staten waren allemaal in essentie Europees. Elke staat die in dit boek aan de orde komt, met inbegrip van het tsaristische Rusland, gebruikte het Europese verleden als precedent en baseerde de argumenten om een zeemogendheid te worden of te blijven op wat er aan hen was voorafgegaan. Het beste bewijs voor deze stelling is dat het oude Athene, de eerste zee-grootmacht, de thalassocratie van het Minoïsche Kreta uitvond om het stigma te vermijden de eerste staat met die identiteit te zijn – en om te verdoezelen hoezeer ze bij de Feniciërs in het krijt stonden. Elke volgende zeemogendheid bouwde voort op die erfenis. Dit is de geschiedenis van een idee, en van de doorgifte daarvan door de tijd heen.

‘Lambert is zonder twijfel de beste maritieme historicus van vandaag. Hij heeft een immens bereik en veel gevoel voor zijn onderwerp. Toch is dit een heel serieus boek. (...) Het zal de komende decennia verplichte literatuur worden aan universiteiten. (...) Bewonderenswaardig.’

– Gerard DeGroot, *The Times*

‘*De zeemogendheden* presenteert zowel een fascinerende geopolitieke kroniek als “de geschiedenis van een idee”, en de ontwikkeling daarvan door de tijd heen. (...) Vol inzichten die je aan het denken zetten. Een uitmuntend onderzoek van de eeuwige kansen en risico’s in wat Herman Melville “het waterige deel van de wereld” noemde.’

– William Anthony Hay, *Wall Street Journal*

‘Zeer overtuigend. (...) Wetenschappelijk en leesbaar.’

– Gary Anderson, *Washington Times*

‘Een diepgravende analyse van de opkomst en ondergang van verschillende zeemogendheden. In scherp en assertief proza laat Lambert zien wat de overeenkomsten zijn tussen verschillende staten, en betoogt hij dat zij ervoor kozen een “maritieme” identiteit te construeren. Een indrukwekkende en belangrijke bijdrage aan het debat.’

– James Davey, auteur van *In Nelson’s Wake*

‘Een buitengewone en noodzakelijke historische langetermijnvisie (...). Dit boek laat zien hoe het klassieke erfgoed van de Peloponnesische en Punische Oorlogen de retoriek, grammatica, metaforen en beeldtaal van de internationale politiek van de afgelopen 500 jaar hebben beïnvloed. Het leidt tot een belangrijke en provocerende discussie (...) in de hedendaagse internationale betrekkingen.’

– Richard Harding, auteur van *Modern Naval History*

Uitgeverij Omniboek

WWW.OMNIBOEK.NL

NUR 680
ISBN 978 94 0191 628 8

9 789401 916288